

Історія

УДК 94(47+57)"1920":821.161.1-312.9

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18129785>

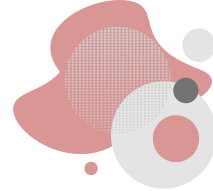
**Радянська наукова фантастика як засіб ретрансляції ідеології
більшовицького експансіонізму 1920-х рр.**

Мотенко Ярослав Володимирович,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри українознавства,
культурології та історії науки Національного технічного університету
“Харківський політехнічний інститут”, м. Харків, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-5983-2432>

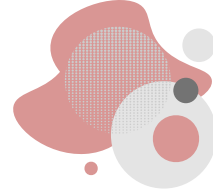
Прийнято: 20.12.2025 | Опубліковано: 31.12.2025

Анотація: Метою дослідження є вивчення особливостей використання радянською пропагандою літературного жанру наукової фантастики як інструменту пропаганди ідеї «перманентної революції». Автор розглядає радянський науково-фантастичний дискурс 1920-х років не просто як художній рух, а як важливий компонент агітаційного когнітивного впливу на широку громадськість в СРСР. Активна експлуатація творцями наративу радянської фантастики конструктивістських образів у літературі та кінематографі формувала у масовій свідомості населення своєрідний ідеал майбутнього, де радянській людині належить роль підкорювача світу. Радянська експансія прогнозувалася як політичний, військовий та науково-технічний процес, здатний спровокувати соціально-політичні, економічні та культурні зміни планетарного масштабу. Дослідник

вважає, що значною мірою радянська науково-фантастична белетристика та пригодницький кінематограф сприяли психологічній готовності широкого загалу до участі в очікуваному глобальному військово-політичному протистоянні з країнами Заходу. Методологічною основою з'ясування політичного підтексту радянської літературної фантастики стало застосування історико-літературного методу, методу нового історизму, компаративного методу та комплексного іконологічного підходу до вивчення візуальних джерел. Виявлення прихованого політичного меседжу у радянській кінофантастиці було здійснено за допомогою наративного аналізу кінотворів та історико-критичного підходу до вивчення зображень. Аналіз змісту радянської літературної та кінофантастики дозволяє стверджувати, що протягом 1920-х років культурний простір СРСР перетворився на потужний ретранслятор ідеологічної концепції, що беззастережно виправдовувала право радянської людини на втручання у глобальні природні та суспільно-політичні процеси з метою захисту власних інтересів. Освоєння передових технологій пропагувалося як гарантія побудови ідеального колективістського суспільства, стратегічним завданням якого було опанувати планету та розпочати космічну експансію. Візуалізація конотативних політичних меседжів у фантастичних творах сприяла переконанню широкої громадськості СРСР у доцільності боротьби за побудову комуністичного суспільства.

Ключові слова: *архітектура, конструктивізм, література, модернізм, перманентна революція, тоталітарна ідеологія.*

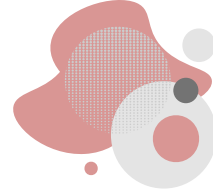

**Soviet science fiction as a means of relaying the ideology of Bolshevik
expansionism in the 1920s.**

Yaroslav Motenko,

Candidate of Historical Science (PhD in History), Associate Professor, the
Department of Ukrainian Studies, Cultural Studies and History of Science National
Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”, Kharkiv, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0001-5983-2432>

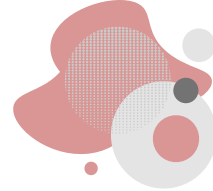
***Abstract:** The purpose of the study is to examine the peculiarities of the use by Soviet propaganda of the literary genre of science fiction as a tool for promoting the idea of "permanent revolution." The author considers Soviet science fiction discourse of the 1920s not simply as an artistic movement, but as an important component of propagandistic cognitive influence on the general public in the USSR. The active use of constructivist images in literature and cinema by the creators of Soviet science fiction narratives shaped a unique ideal image of the future in the mass consciousness of the population, where the Soviet person was supposed to be the conqueror of the world. Soviet expansion was predicted to be a political, military, and scientific-technical process capable of provoking socio-political, economic, and cultural changes on a global scale. Researcher believe that Soviet science fiction and adventure cinema contributed significantly to the psychological readiness of the public to participate in the expected global military-political confrontation with Western countries. The methodological basis for identifying the political subtext of Soviet literary fiction was the application of the historical-literary method, the method of new historicism, the comparative method, and a comprehensive iconological approach to the study of visual sources. The hidden political message in Soviet science fiction cinema was revealed by means of*

narrative analysis of films and by applying a historical-critical approach to the study of images. The analysis of the content of Soviet literary and film fiction allows us to conclude that during the 1920s, the cultural space of the USSR became a powerful transmitter of an ideological concept that unconditionally justified the right of Soviet citizens to interfere in global natural and socio-political processes in order to protect their own interests. The exploration of advanced technologies was propagated to be a guarantee of building an ideal collectivist society, whose strategic goal was to conquer the world and begin space expansion. The visualization of connotative political messages in science fiction works helped convince the Soviet public of the expediency of the struggle to build a communist society.

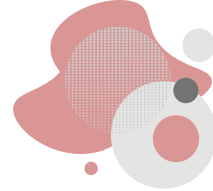
Keywords: *architecture, constructivism, literature, modernism, permanent revolution, totalitarian ideology.*

Постановка проблеми. Війна за Незалежність України 2014–2025 рр. активізувала інтерес світової наукової та широкої громадськості до проблеми маніпуляції масовою свідомістю суспільства з метою фокусування його зусиль на виживанні в екстремальних умовах та формуванні ідеологем здатних стимулювати його соціальну стійкість у кризовій ситуації. Усвідомлення політичною елітою України та її держав-партнерів важливості психологічної мобілізації суспільства для вирішення стратегічних національних завдань є неодмінною умовою організації ефективної відсічі російській агресії. Важливою передумовою формування загальноєвропейського руху спротиву російській збройній експансії у ХХІ ст. має стати вивчення історії становлення та розвитку її інформаційно-психологічного складника. Зокрема становить певний науковий інтерес вивчення організації ідеологічного супроводу більшовицької експансії у

1920-х рр. за допомогою методів так званої «м'якої сили» – белетристики та кінематографу. На особливу увагу в цьому контексті заслуговує використання органами пропаганди СРСР досягнень радянського модернізму у літературній творчості та образотворчому мистецтві, зокрема літературній та кінематографічній фантастиці. Ідея опановування новітніми технологіями з метою побудови утопічного суспільства у будь-якій точці Всесвіту додавала естетичної привабливості та інтелектуальної імпозантності комуністичному режиму. Таким чином, радянська літературна та кінофантастика виступали як інструменти когнітивної війни спрямованої на виправдання радянського експансіонізму у вигляді «експорту революцій». Оскільки саме в цей час в СРСР відбулося становлення і зміцнення тоталітарного політичного режиму, на нашу думку, існує необхідність у вивченні методів когнітивного впливу радянської фантастики на широкий загал.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міждисциплінарний характер пропонованого дослідження зумовив опрацювання наукової літератури присвяченої вивченню зовнішньої політики Російської Соціалістичної Федеративної Радянської Республіки (РСФРР) у 1920-ті рр. та робіт мистецтвознавчого спрямування. Важливе місце серед досліджень, присвячених темі практичної реалізації Російською комуністичною партією (більшовиків) (РКП(б)) концепції перманентної революції належить роботам українських дослідників радянсько-польської війни 1920-1921 рр.: Боримського В. [1], Губського С.[2], Матвієнка В. та Дорошко М. [3], Хахули Л. [4]. На відміну від польського напрямку зовнішньої політики РСФРР менш дослідженим виглядає угорський напрямок. Події пов'язані зі спробою встановлення радянської влади в Угорщині у 1919 р. дослідники, як правило, розглядають через призму українсько-угорських відносин. Варто

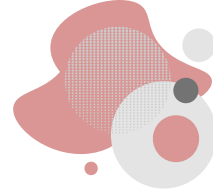

відзначити роботу Прокіпа А, Клок В., Кендус О, Михальського Ю. у якій автори аналізують дипломатичні контакти ЗУНР з урядом Бели Куна [5]. Німецький вектор більшовицького «експорту революцій» змістовно розглянуто у роботі Петера Шварца [6].

У сучасному українському науковому дискурсі питання, пов'язані з феноменом радянської наукової фантастики 1920-х рр., переважно вивчаються в контексті процесу українізації культурного середовища УСРР. Так, наприклад, у літературознавчих дослідженнях Цимбал Я. [7] та Довгопол Н. [8] було розглянуто обставини виникнення та стильові особливості літературної фантастики в республіці у міжвоєнний період. Проблему романтизації у літературній фантастиці потенційно можливої радянської експансії до країн Заходу у своїх роботах висвітлили Джулія Чан [9] та Кьяра Вичеконті [10]. Окремі аспекти впливу естетики конструктивізму на усну та кінематографічну візуалізацію образів уявного майбутнього в радянській пропаганді було розкрито у працях Роготченко О. [11], Прокопчук І. та Пахалок І. [12].

Таким чином, увагу дослідників переважно було зосереджено на аналізі мистецтвознавчих аспектів радянської фантастики. Натомість використання радянською пропагандою жанру фантастики як інструменту когнітивного впливу на суспільство залишається недостатньо дослідженою сторінкою історії політичної комунікації між РКП(б) та широкою громадськістю.

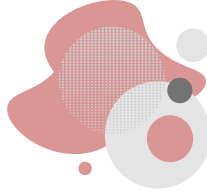
Виділення раніше невіршених частин загальної проблеми. Тому у статті буде розглянуто історію становлення жанру радянської наукової фантастики як засобу ретрансляції ідеології більшовицького експансіонізму у 1920-х рр. Також буде розкрито взаємозв'язок між ідеологіями перманентної революції та руського (російського) космізму та розглянуто засоби

популяризації у суспільстві ідеї створення комуністичної техноутопії через засоби масової культури.

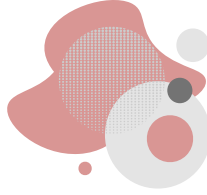
Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є вивчення особливостей використання РКП(б) радянської наукової фантастики як специфічного різновиду «м'якої» сили у маніпулюванні суспільством. Методологія дослідження полягає у використанні історико-літературного методу, методу нового історизму, компаративного методу та комплексного іконологічного підходу до вивчення візуальних джерел.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наприкінці Першої світової війни західноєвропейська цивілізація постала перед новим геополітичним викликом у вигляді спроби РСФРР реалізувати ідею перманентної революції. Провідними ідеологами РКП(б) В. Леніним (1870-1924), Л. Троцьким (1879-1940) та М. Бухаріним (1888-1938) було запропоновано концепцію більшовицької збройної експансії у світовому масштабі з метою встановлення контролю над промисловим та людським капіталом країн Заходу та їхніми колоніями. Стратегія перманентної революції передбачала фінансову та матеріально-технічну стимуляцію ліворадикальних протестних рухів у країнах, що мали стати об'єктами більшовицької агресії з метою дестабілізації їхньої внутрішньополітичної ситуації. За задумом російських революціонерів пролетаріат країн-жертв (Німеччини, Франції, Великобританії, Угорщини, Польщі) незадоволений загальноєвропейською повоєнною економічною кризою мав розпочати низку громадянських війн проти урядів власних держав. Ситуація керованого хаосу, спровокована маріонетковими політичними угрупованнями підпорядкованими РКП(б) мала б полегшити просування частин Робітничо – Селянської Червоної Армії (РСЧА) з метою окупації столиць найбільших європейських держав та взяття під контроль їхніх основних транспортних

шляхів та портів. Колишній державний устрій країн-жертв мав бути ліквідований. На руїнах Європи повинно було постати нове наддержавне утворення – Світова Радянська Федерація [13,с.185-186].

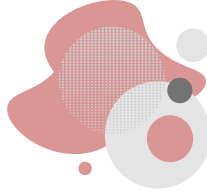
Спроба РКП(б) втілити цей задум у життя протягом 1919-1923 рр. засвідчила наявність певних передумов для його реалізації. У 1919 р. більшовикам вдалося створити досить розгалужену організаційну структуру Третього Комуністичного інтернаціоналу – міжнародної організації комуністичних партій, запрограмованої на ведення розвідувально-диверсійної та пропагандистської роботи у капіталістичних країнах з метою здійснення так званої «світової пролетарської революції». Протягом 1919-1920 рр. російським комуністам та їхнім прибічникам вдалося досягнути тимчасових успіхів. Розпад Германської та Австро-Угорської імперій восени 1918 р. створив сприятливі умови для розгортання регіональних збройних прокомуністичних рухів. Так, протягом березня-серпня 1919 р. існувала Угорська радянська республіка, де під керівництвом Бела Куна (1886-1938) – лідера Угорської групи РКП(б) та голови Центрального комітету Партії комуністів Угорщини було розгорнуто широкомасштабний «червоний терор»[5, с.21]. У 1919-1921 рр. з перемінним успіхом точилася радянсько-польська війна [2, с.106-114]. За задумом В. Леніна ліквідація Другої Речі Посполитої мала створити транзитний коридор для «експорту революцій» до країн Західної Європи. Перебуваючи в стані ейфорії від успіхів РСЧА на польському фронті в червні-липні 1920 р. більшовики створили альтернативний маріонетковий уряд майбутньої радянської Польщі на чолі з членом Польського бюро РКП(б) Ю. Мархлевським (1866-1925) та розпочали формування так званої 1-ї Польської Червоної армії. Однак на перешкоді більшовицьким планам як в Угорщині, так і в Польщі став консолідований опір держав Антанти та активізація місцевих національно-патріотичних

рухів. Контрнаступ польської армії в серпні 1920 р. зумовив катастрофічний розгром РСЧА, що змусило керівництво РКП(б) укласти з урядом Другої Речі Посполитої Ризький мирний договір 18 березня 1921 р[3,с.72-73].

Поразка РСФРР у польській компанії змусила більшовиків дещо сповільнити темпи підривної роботи у Німеччині. Радянізація Веймарської республіки перетворилася для російських комуністів на справжню політичну ідею фіха оскільки лише з використанням промислового, науково-технічного та культурного потенціалу Німеччини, на їхню думку, перманентна революція мала б шанси на успіх. Тому кожна поразка на німецькому революційному фронті сприймалася більшовицьким керівництвом особливо болісно. В січні 1919 р. у Берліні зазнало поразки повстання марксистської групи «Союзу Спартака», що мало наслідком загибель відомих лідерів німецьких комуністів Р. Люксембург та К. Лібкнехта. Навесні 1919 р. було розгромлено Баварську соціалістичну республіку очолену Є. Левіне. В березні-квітні 1921 р. у Саксонії силами поліції та рейхсверу було придушено спробу комуністичного заколоту під керівництвом Комінтерну на заводах в окрузі Галле-Мерзебург.

Показово, що навіть після укладення Рапальської угоди від 16 квітня 1922 р. між Веймарською республікою та РСФРР про відновлення повноцінних дипломатичних відносин та таємне військово-технічне співробітництво, РКП(б) не припинила спроб перетворити Німеччину на стартовий майданчик для запуску процесу світової пролетарської революції. Протягом 1923 р. резидентура Об'єднаного державного політичного управління при Раді народних комісарів (ОДПУ) СРСР створювала на території Німеччини таємні склади зі зброєю та готувала німецьких комуністів до захоплення влади. В жовтні 1923 р. вибухнуло комуністичне

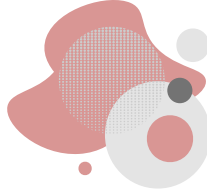

повстання під керівництвом Е. Тельмана у Гамбурзі, втім як і попередні виступи воно було швидко придушене [6].

Таким чином, спроби більшовиків форсувати революційні процеси у Європі на поч. 1920-х рр. зазнали поразки. Аналіз їхніх причин змусив звернути увагу на низку прорахунків у агітаційній роботі революціонерів. Для широких народних мас по різні боки кордонів ідея перманентної революції видавалася сумнівною. Значну частину громадян Веймарської республіки обурювала безгосподарність німецьких комуністів та їхні заклики до розв'язання громадянської війни, водночас багато хто з учасників революційних подій на території колишньої Російської імперії не квапився помирати за встановлення міжнародної диктатури пролетаріату. Так, наприклад, саме відмова Н. Махна в січні 1920 р. виконати наказ командування РСЧА вирушити до Білорусії на польський фронт зумовила оголошення Всеукраїнським революційним комітетом УСРР поза законом Революційної повстанської армії України (махновців) [14, с.218].

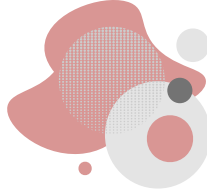
Отже, для РКП(б) настав час переглянути свої методи «експорту революцій» та поміркувати, щодо пошуку нових засобів політичної комунікації із суспільством. У 1923 р. М. Бухарін у газеті «Правда» звернувся до радянського письменства із закликом підтримати зовнішньополітичний курс партії написанням відповідних пригодницьких творів для молоді. ЦК РКП(б) поставив перед літераторами завдання створити художні твори, які б облагороджували революційну боротьбу та надавали їй романтичного забарвлення. У 1925 р. в одній зі своїх постанов партія роз'яснила, що на літературному фронті теж відбувається класова боротьба у якій має перемогти офіційна ідеологія СРСР.

Таким чином, використання масової літератури для ретрансляції політичних ідей в СРСР стало важливим інструментом інвазійного

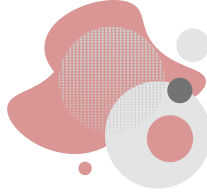
(прихованого) впливу з метою формування певних світоглядних установ у широкого загалу. На відміну від офіційного державного пропагандистського нарративу белетристика пропонувала суспільству політичне виховання ненав'язливо. Радянський громадянин тепер мав знати, що невдачі більшовицької влади на фронті перманентної революції є тимчасовими. СРСР незабаром здійснить своє технічне переозброєння і візьме реванш у боротьбі із силами капіталістичного світу. Злиденність, що оточує будівничих комунізму, буде подолана. Вона є ціною за щастя бути членом найпередовішого у світі суспільства, якому належить здійснити зміни планетарного масштабу. Зручною для обґрунтування офіційною пропагандою історичної закономірності месіанської місії радянського суспільства виявилася ідеологія руського (російського) космізму, прихильники якої намагалися науково довести можливість побудови технократичної утопії. Вчення К. Ціолковського (1857-1935) про необхідність опановування ракетно-космічними технологіями та неминучість космічної експансії людства було адаптовано радянською пропагандою для популяризації ідеї науково-технічного змагання між комуністичною та капіталістичною системами, що має завершитися світовою пролетарською революцією. Оптимальним ретранслятором цих ідей для широких народних мас завдяки своїм жанровим особливостям виявилася літературна фантастика. Як наслідок у РСФРР за рахунок державних коштів почалося масове видавництво творів літературної фантастики. Так, наприклад, на початку 1920-х рр. наклад радянського науково-фантастичного журналу «Селена» сягав 100 тис. примірників на рік [15, р.120].

Першим твором радянської фантастики, який поєднав у своєму сюжеті ідеї світової пролетарської революції та руського космізму став роман О. Толстого (1882-1945) «Аеліта». Філософський компонент твору був

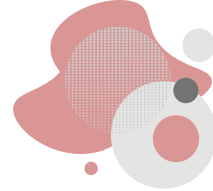
суголосний ідеям космізму про необхідність освоєння міжпланетних перельотів для подальшого прогресу людства. Водночас виданий у 1923 р. роман виявився алюзією на події «Німецького жовтня» на чолі з Е. Тельманом. Невдача спіткала ініціаторів комуністичного повстання у Гамбурзі як і їх вигаданих колег-революціонерів на Марсі, які забажали оголосити червону планету територією червоної Росії. Попри жорстоку винахідливість одного з головних героїв роману – червоноармійця О. Гусева, який під час бою повстанців з урядовими військами використав як живий щит п'ять тисяч жінок та дітей, марсіанські революціонери зазнали поразки внаслідок браку організації, зброї та консерватизму власного світогляду, що не дозволив їм розгорнути на повну потужність революційний терор проти представників панівного режиму [16, с.96]. Однак Гусев врятувався втечею на Землю де в РСФРР організував «Товариство для перекинення бойового загону на планету Марс з метою врятування решти його трудящого населення». Таким чином, автор прозоро дав зрозуміти читачеві, що російські комуністи не дадуть спокій іншим країнам.

Кінематограф як потужний інструмент пропаганди відіграв особливу роль у популяризації радянської фантастики. У 1924 р. на екрани кінотеатрів вийшла перша радянська кінострічка знята у жанрі фантастики – «Аеліта». Якщо раніше читач роману міг покладатися лише на власну уяву, то тепер візуалізація вигаданого світу стала справою техніки та професійних художників. У радянському культурному просторі на той час був надзвичайно модним конструктивізм – один з напрямів радянського авангарду. Стрічка привернула увагу глядача оригінальним дизайном одягу акторів відомої живописиці-конструктивістки О. Екстер (1882-1949) та декорацій у виконанні І. Рабіновича (1894-1961), що зображали авангардну архітектуру марсіанської цивілізації [17]. Таким чином, радянська пропаганда ідеї

світової пролетарської революції досягла синергетичного ефекту завдяки використанню потужної тріади когнітивного впливу – філософії космізму, наукової літературної фантастики та конструктивістської візуалізації уявної реальності.

Подібну схему когнітивного впливу на масову свідомість суспільства було використано, хоч і з певними корективами, під час популяризації наступного знакового твору радянської наукової фантастики – роману О. Толстого – «Гіперболоїд інженера Гаріна», який побачив світ у 1927 р. Прем'єра книги відбувалася на фоні масштабної зовнішньополітичної кризи, так званої «Військової грози 1927 р.» – розриву дипломатичних відносин СРСР з Великобританією та Китаєм і загострення стосунків з Польщею, тому пригодницький сюжет побудований як історія боротьби за опановування диво-зброєю був позитивно сприйнятий літературною критикою та читацьким загалом. Однак, на відміну від «Аеліти», де персонаж геніального ракетобудівника-романтика М. Лося викликав у читача симпатію, у новому романі О. Толстого образ російської технічної інтелігенції представлена аморальними авантюристами П. Гаріним та його товаришем-однодумцем М. Манцевим швидше провокував недовіру та огиду. Вже наступного 1928 р. у СРСР відбувся сфабрикований ОДПУ показовий Шахтинський судовий процес, спрямований проти науково-технічної інтелігенції, яку звинуватили в антирадянській підіривній діяльності[18,с. 82-85]. Репресії проти спеціалістів дореволюційного ґатунку суспільство сприйняло з розумінням, зокрема й тому, що радянська масова література попереджала про небезпечність розумних, але занадто індивідуалістичних та амбіційних «інженерів гарінів». Таким чином, тоталітарна ідеологія латентно опановувала масову свідомість населення. Тепер реалізатором однієї з фундаментальних ідей руського космізму – здійсненням змін планетарного масштабу шляхом використання

надпотужних технологій у романі виступав виключно пролетаріат. У творі О. Толстого саме робітництво під керівництвом резидента НКВС СРСР В. Шельги (його максима: «Все, що веде до встановлення на Землі радянської влади – добре (...), все, що заважає – погано») заволоділо променевою зброєю та здійснило світову пролетарську революцію [16, С. 266].

Однією з причин масової популярності роману стала його майже досконала вербальна візуалізація технічних образів, що відображали естетичні принципи конструктивізму властиві технічній культурі 1920-х рр. Уявний світ роману був сформований з низки яскравих зорових образів, які дозволяли читачеві «побачити» складні інженерні пристрої, що не лише виконували корисні функції, а й відігравали роль своєрідних утилітарних символів технократії. Примітно, що під час першої екранізації твору у 1965 р. автори фільму «Гіперболоїд інженера Гаріна» відтворили панораму промислових районів саме в образах конструктивістської архітектури [19].

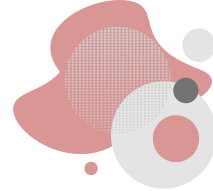
Таблиця 1**Політичний підтекст науково-фантастичних романів О. Толстого**

Назва роману	Головний прихований політичний меседж	Вектор докладання зусиль	Бажаний результат
«Аеліта»	1.Тимчасові поразки в процесі реалізації перманентної революції є неминучими, але вони збагатять нас необхідним досвідом. 2.Ветерани громадянської війни та технічна інтелігенція є кадровим ресурсом, який має бути використаний для вирішення наших зовнішньополітичних завдань. 3.Ентузіазм та сміливість нашої резидентури не зможуть компенсувати брак належної організації рушійних сил революції.	1.Пошук екстерналів і сугестивних осіб серед ворожої політичної еліти та перетворення їх на наших агентів впливу. 2.Ретрансляція деструктивної пропаганди серед населення ворожої країни з метою створення ситуації «контрольованого хаосу».	1.Деморалізація ворожого політичного істеблішменту. 2.Збройне повстання, що дозволить взяти під контроль головні міста. 3.Інкорпорація захопленої території до складу нашої держави.

«Гіперболоїд інженера Гаріна»	1.Переформатування зовнішньополітичного простору з метою ліквідації суверенітету інших країн – це запорука виживання нашої держави. 2.Існування політичної опозиції неприпустиме.Технічна інтелігенція має перебувати під особливим наглядом, який має гарантувати її лояльність до нашого політичного режиму 3.Реалізація ідеї перманентної революції – це складна системна робота, яка займе тривалий час. 3. Провідна роль у цій діяльності буде належати нашим спеціальним силовим структурам, що мають значний досвід нелегальної та диверсійно-підривної роботи.	1.Інфільтрація нашої резидентури до ворожого економічного істеблішменту. 2.Провокації з метою викликати міжнародну економічну кризу , що стане каталізатором світових революційних процесів. 3.Науково-технічна розвідка та «полювання за мізками», що дозволить нам отримати надсучасну зброю .	1. Світова економічна криза. 2. Організація масових антиурядових виступів на ворожій території з метою спровокувати громадянську війну. 3.Створення маріонеткових політичних режимів, що будуть безпорадні без нашої держави.
-------------------------------	--	---	--

Джерело: власна розробка автора

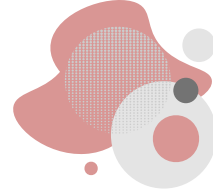
Таким чином, ми приходимо до висновку, що протягом 1920-х рр. керівництво РКП(б) усвідомило необхідність пошуку альтернативних політичних комунікацій з суспільством для забезпечення його психологічної підготовки як мобілізаційного ресурсу перманентної революції. Одним з провідних напрямів когнітивного впливу на масову свідомість громадськості для пропаганди ідеї світової пролетарської революції було обрано популяризацію літературної наукової фантастики. Найвідомішими творами 1920-х рр. стали романи О. Толстого «Аеліта» та «Гіперболоїд інженера Гаріна». Завдяки вмілому вибіркового поєднанню елементів філософських концепцій руського космізму та марксизму радянською науковою фантастикою у масовій культурі СРСР відбулося утвердження світоглядної парадигми, яка виправдовувала агресивну зовнішню політику та втручання у внутрішні справи інших держав. Екранізація творів радянської літературної фантастики з конструктивістською візуалізацією архітектури та матеріальної

культури уявних світів сприяла популяризації ідеї більшовицького експансіонізму 1920-х рр.

Список використаних джерел

1. Боримський В. Польсько-український союз 1920 р. у сучасній українській історіографії. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2024, Вип. 33. С. 337–370
2. Губський С. Військові операції українських і польських військ на Правобережній Україні (1920 р.) в сучасній українській історіографії. *Українознавство*. 2020, № 3. С. 96 –114.
3. Матвієнко В., Дорошко М. Українсько-польська союзницька угода 1920 року та її наслідки. *Україна дипломатична*. 2020, Вип. 21. С. 61–75.
4. Хахула Л. Українсько-польський військово-політичний союз 1920 року в історичній пам'яті українців і поляків. *Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. 2020, Вип. 13. С. 314–324.
5. Прокіп А., Клок В., Кендус О., Михальський Ю. Роль Петра Бубели у генезі українсько-угорських відносин у 1918 – 1919 рр. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Історія*. 2023. Вип. 1. С. 18-24.
6. Schwarz P. The German October: The Missed Revolution of 1923. World Socialist Web Site, 2023. URL: <https://www.wsws.org/en/articles/2023/10/28/1923-o28.html> (дата звернення: 16.10.25)
7. Цимбал Я. Література 1920-х. // Локальна історія . 30 серпня 2020 р. URL: <https://localhistory.org.ua/videos/bez-bromu/literatura-1920-ikh-iarina-tsimbal/> (дата звернення: 16.10.25)

8. Цимбал Я. Довгопол Н. Килюшик І. Українська фантастика у 20-х-30-х роках 20 століття.//UAGEEK 2022. URL: <https://uageek.space/ft-ukrainska-fantastyka-v-20-30-xx-stolittia/>(дата звернення:16.10.25)
9. Julia Chan. Early Soviet Science Fiction and the Unevenness of Modernism: An Aerial View.(2022) // Modernism/modernity. URL:<https://modernismmodernity.org/forums/posts/chan-early-soviet-science-fiction-unevenness-modernism-aerial-view> (дата звернення:16.10.25)
10. Chiara Viceconti. Literarische Zukunftsvisionen unter dem Kommunismus // Demokratischer Salon. (2025). URL: <https://demokratischer-salon.de/beitrag/literarische-zukunftsvisionen-unter-dem-kommunismus/>(дата звернення:16.10.25)
11. Роготченко О. Шістдесят тоталітарних років: зображальне мистецтво України. Кн. 1. Київ : Видавництво «Ліра-К», 2024. 512 с.
12. Прокопчук І., Пахолок І. Вплив ідей конструктивізму на становлення дизайну в Україні. *Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство»*. 2020, №42. С. 222–229.
13. Волкогонов Д.А. Триумф і трагедія.Політичний портрет Й.Сталіна. У 2 кн.Кн. 1.Київ: Політвидав України,1989.597 с.
14. Верстюк В.Ф.Махновщина:селянський повстанський рух на Україні (1918-1921). Київ:Наук.думка,1992.368 с.
15. Dominic Esler. Soviet Science Fiction of the1920s: Explaining a Literary Genre in its Political and Social Context // Anindita Banerjee. Russian science fiction literature and cinema: a critical reader/ edited and introduced by Anindita Banerjee. Boston: Academic Studies Press, 2018. | Series: Cultural syllabus.-P.117-146. URL: <https://dokumen.pub/russian-science-fiction-literature-and-cinema-a-critical-reader-161811722x-9781618117229.html> (дата звернення: 24.10.25)

16. Толстой О. Аеліта.Гіперболоїд інженера Гаріна.Київ:Видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодь», 1971. 347 с.
17. Аеліта.[Відео]/ реж.Я.Протазанов — СРСР: Кіностудія Межрабпом-Русь,1924. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Sv_-Mwqf4bo
18. Гнітько С. "Кадри вирішують все..." : до 70-річчя судових процесів над технічною інтелігенцією. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 1998, № 1,2. С. 80-96.
19. Гіперболоїд інженера Гаріна. [Відео]/ реж.О.Гінцбург— СРСР: Кіностудія імені М.Горького,1965 URL: https://www.youtube.com/watch?v=96_TwIa1kY8(дата звернення: 16.10.25)